

၁၈၂၇ ခုနှစ်တွင် ဒါးလက်ချောင်းသို့ ခရီးသွားခြင်း (A JOURNEY TO DALET IN 1827)

အစီရင်ခံစာအား မြန်မာဘာသာသို့ သင့်လျော်သလို ဘာသာပြန်
တင်ဆက်လိုက်ပါသည်။

ဤအစီရင်ခံစာပါ အချက်အလက်များသည် "၁၈၂၈ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ ၂ ရက်နေ့ ရက်စွဲပါ
စာဖြင့် ဖို့တ်ဝီလျံ(Fort William) ရှိ အစိုးရ၏ အတွင်းရေးနှင့် နိုင်ငံရေးဌာန၏ လက်ထောက်
အတွင်းရေးမှူး ဂျော့ချ်စွင်းတန်(George Swinton, Esq.)ထံသို့ ပေးပို့သော ကော်မရှင်နာ
ချားလ်စ်ပါတန်(C. Paton) ၏ နေ့စဉ်မှတ်တမ်းမှ ကောက်နုတ်ချက်များ" ဖြစ်ပါသည်။

အောင်မြင်
၂၀၂၅ ခုနှစ်၊ နိုဝင်ဘာလ(၂၇)ရက်။

အထူးမှတ်သားရန်

၁၈၂၇ ခုနှစ်တွင် ဒါးလက်သို့ ခရီးသွားခြင်း(A JOURNEY TO DALET IN 1827) အစီရင်ခံစာသည် သံချောင်းဒေသရှိ လေးတူချင်းနှင့် ဥပူချင်းတို့နဲ့ပတ်သက်ပြီး ၁၉၂၁ ခုနှစ်တွင် အထူးပြုစုလေ့လာအစီရင်ခံ ထားသည့် U THA TUN PRU ၏ THE MINBYA CHIN HILLS OF THE AKYAB DISTRICT ၊ ၁၉၃၁ ခုနှစ် အိန္ဒိယသန်းခေါင်စာရင်း၊ အတွဲ(၁၁)၊ မြန်မာနိုင်ငံ(အပိုင်း ၁)တွင် ပါရှိသော လေတူ(ချင်း)မျိုးစု၏ ဘာသာစကား၊ ယဉ်ကျေးမှုနှင့် ဓလေ့ထုံးတမ်းဆိုင်ရာ သမိုင်းဝင်မှတ်တမ်းများနှင့် နည်းနည်း ခပ်ဆင်ဆင်ဖြစ်သော်လည်းပဲ အထူးကွဲပြားချက်တစ်ခုမှာ ရခိုင်ပြည်နယ် အမ်းဒေသရှိ ဒါးလက်ချောင်းအား အထူးပြု လေ့လာခြင်းဖြစ်ပြီး၊ ရခိုင်နဲ့ ပမာတို့အကြား စစ်ပွဲ ဆက်ဆံရေး အခြေအနေ၊ အင်္ဂလိပ်၊ ပမာ၊ ရခိုင်တို့၏ဆက်ဆံရေးကြားတွင် ချင်းပြန်(Khyngberring) လှုပ်ရှားခဲ့ပုံ၊ (ရိုးမတောင်ပေါ်ရှိ ချင်း(အရှို)လူမျိုးတို့၏မူစီးပွားရေးနှင့် ထုံးတမ်း ဓလေ့များ၊ ရခိုင်လူမျိုးနှင့် တောင်ပေါ်သား ချင်းလူမျိုးတို့၏ကနဦး ပိုင်းဆက်ဆံရေး အခြေအနေများကို တွေ့ရှိရပါသည်။

ဤအစီရင်ခံစာထဲတွင် စစ်တွေကို အာကျပ်၊ ဒါးလက်ကို တာလက် ချင်း(လူမျိုး)ကို Khyang/Khayang ၊ ရခိုင် ကို Mugh...စသဖြင့် ဖော်ပြထားသည်။ ယခု ရခိုင်ရိုးမအား “ရိုးမ” ဟုသာ ခေါ်ခဲ့သည်ကို သတိပြုသင့်သည်။ အနောက်တိုင်းသားများ၏ Mugh ခေါ်သော ရခိုင်များသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ စစ်တကောင်းဒေသမှ ပြောင်းရွှေ့လာပြီး ရခိုင်ရိုးမကို အပိုင်ယူချင်ကြ သောကြောင့် တောင်ပေါ်သား ချင်းလူမျိုးများနှင့် ဆက်ဆံရေး အဆင် မပြေကြောင့်၊ ၎င်းတို့ ဘိုးဘွားဘီဘင် ကတည်းကနေ နေထိုင်လာခဲ့ကြသော မိမိတို့ ပိုင်နက် နယ်မြေအား ရုတ်တရက် ရောက်ရှိလာပြီး နယ်မြေအား ထိန်းချုပ်လိုသော သူများအပေါ် အင်္ဂလိပ်အစိုးရ၏သဘောထား ကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။

အစီရင်ခံစာ တွင် အဓိကအားဖြင့် အပိုင်း(၃)ပိုင်းပါရှိသည်။ ပထမပိုင်းက အမ်းမြို့နယ်၊ ဒါးလက်ချောင်းဒေသသို့ ခရီးသွားကာ လူများနှင့် ဒေသ အခြေအနေများအား လေ့လာခြင်း အကြောင်းပါဝင်သည်။ အေးချောင်းနဲ့ မဘွေချောင်းတို့ဆုံပြီးမှ ဒါးလက်ချောင်း ဖြစ်ပေါ်လာသည်။ ကော်မရှင်နာ ချားလ်စ်ပါတန်အနေဖြင့် မင်းပြားမြို့နဲ့ စေတုတ္ထရာ မြို့နယ်အစပ်၊ သံချောင်းဖျားဘက်ဆက် စီးဆင်းလာသည့် အေးချောင်းအား ချောင်းဆုံမှ (၅)မိုင်အထိ၎င်း၊ မကွေးဘက်တည့်တည့်မှ စီးဆင်းလာသည့် မဘွေချောင်းအား (၁၀)မိုင်အထိ လေ့လာခဲ့သည်။ သူတို့အားလုံးရောက်ရှိသည့်နေရာ(ချောင်းဆုံအောက်ဖြစ်နိုင်)တွင် ပါတန်ဖို့ဒ် (Paton's Ford)ဟု အမည်ပေးခဲ့ပြီး ၎င်းတို့ လာရောက်ခဲ့သည့် နေ့ရက်နှင့် ခုနှစ်ကို ဖော်ပြကာ ဘယ်ဘက်ကမ်းရှိ ထင်ရှားသော ကျောက်တုံးကြီးတစ်ခုပေါ်တွင် ၎င်းတို့၏ အမည်များကို ထွင်းခဲ့သည်ဟု ဆိုထားပေသည်။

ဒုတိယအပိုင်းတွင် ရိုးမပေါ်ရှိ အရှိုချင်းများ၏ ထုံးတမ်းဓလေ့များ၊ ကိုးကွယ် ယုံကြည်မှု၊ ဝတ်စားဆင်ယူမှု၊ လက်နက်အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းများ၊ ဘာသာစကား...တို့အထိ လေ့လာ

တင်ပြခြင်း။ ချင်းလူမျိုးသမိုင်း၊ ထုံးတမ်း ဓလေ့များ၊ ဤအပိုင်းတွင် အိမ်ထောင်ပြုခြင်းနှင့် ပါးရဲထိုးခြင်း အကြောင်းတို့ကို ထူးဆန်းဖွယ်ရာတွေ့ရှိရပါတယ်။ ပါးရဲထိုးခြင်း စနစ်အကြောင်း ထူးခြားစွာ တွေ့ရှိရသည်မှာ ပါးရဲ မထိုးမီဘဲ သေဆုံးပါက မိသင်္ဂြိုဟ်ခြင်း မပြုလုပ်မီ မိန်းကလေးမျက်နှာအား အမဲရောင် သုပ်လိမ်းသင့်သည်ဟုပင် ယူဆကြသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။

အိမ်ထောင်ပြုခြင်းစနစ်တွင် မင်္ဂလာဆောင်ပွဲအဆင့်ပင် ပြုလုပ်ခြင်း မရှိကြောင်းနှင့် သတိုးသားနှင့် သတိုးသမီးတို့ အပြန်အလှန် ပစ္စည်းပေးအပ်ခြင်း တွေ့ရပါသည်။ ဒါပေမဲ့ ထူးခြားချက်တစ်ခုမှာ အရှိုမျိုးကွဲတစ်ခုဖြစ်သော လေးတူချင်းတို့ အဓိကအသုံးပြုသည့် “မောင်း” အသုံးပြုခြင်း မရှိပေ။ ထို့အပြင် လင်မယားကွာရှင်းသည့် အချိန်တွင်ကျား၊ မ အညီအမျှယူကြကြောင်းတွေ့ရှိရသည်မှာ လေးတူချင်းထုံးတမ်း ဓလေ့နဲ့ လုံးဝ ဆန့်ကျင်ဘက် ဖြစ်နေသည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။ ကျန်သော သေမှုသေခင်းနှင့် ကလွဲစားချေခြင်း ထုံးတမ်း ဓလေ့များမှာ လေးတူချင်းမျိုးနွယ်စုနဲ့ ဆင်တူနေသည်။

နောက်ဆုံးအပိုင်းတွင် ကော်မရှင်နာ ပါတန်ဖို့ဒ်အနေဖြင့် အမ်းနှင့် ဒါးလက်၊ ရိုးမတောင် ပေါ်ဒေသတို့ဆီသို့ အလည်သွားမည်ဆိုပါက မည်သည့်လများတွင် သွားသင့်ကြောင်း နှင့် မည်သို့ နေထိုင်သင့်ကြောင်း၊ ၎င်းခရီးစဉ်မှ ကြိုတွေ့ခဲ့သည့် အခက်အခဲများကို ပြောပြထား သည်။ အစီရင်ခံစာမူရင်း(၉)မျက်နှာသာပါရှိသည့်အတွက် ဆက်ဖတ်ချင်စိတ်ပေါ်လာ သည်။ ၁၈ရာစုနှစ်အစောပိုင်းကာလများဆီသို့ ခေါ်ဆောင်သွားသလို ခံစားရပြီး တောင်ပေါ်ဒေသရှိ ချင်းလူမျိုးများ၏ နေထိုင်ပုံများကို ပြန်ပြောင်းစဉ်းစားနေမိသည်မှာ အရသာရှိလှသည်။

ဖြစ်နိုင်သမျှ အင်္ဂလိပ်မူရင်းကိုသာ ဖတ်ရှုလေ့လာစေချင်ပါသည်။ မြန်မာလို သင့်လျော်စွာ ဘာသာပြန်ဆို တင်ပြခြင်း၏ရည်ရွယ်ချက်မှာ ရိုးမပေါ်ရှိ ချင်းလူမျိုးများ အနေဖြင့် မိမိတို့၏ ဘိုးဘွားများ မည်သို့ နေထိုင်ခဲ့ကြသည်ကို နှုတ်ရာဇဝင်များနဲ့ လက်ရှိ အစီရင်ခံစာအား နှိုင်းယှဉ်လေ့လာနိုင်ရန်သာ ရည်ရွယ်ပါသည်။

ဤအစီရင်ခံစာပါ “ချင်း” နှင့် တောင်ပေါ်သားများဆိုသည်မှာ ရိုးမပေါ်ရှိ တောင်ပေါ် အုပ်စု အရှို/ရှို(ချင်း)ကိုသာ ရည်ညွှန်းထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

မှတ်ချက်။ အနက်ရောင်(bold)ဖြင့် ပြထားသောစာကြောင်းများမှာ အထူးပြု ချင်သောကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ မူရင်းတွင် အနက်ရောင်ဖြင့် မဖော်ပြထားပါ။

လေးစားစွာဖြင့်

အောင်မြင့်

၂၀၂၅ ခုနှစ်၊ နိုဝင်ဘာလ(၁၇)ရက်။

၁၈၂၇ ခုနှစ်တွင် ဒလက်သို့ ခရီးသွားခြင်း (A JOURNEY TO DALET IN 1827¹)

၁၈၂၇ ခုနှစ်၊ နိုဝင်ဘာလ ၂၆ ရက်

ဗိုလ်လေးဂလင် (Lieutt. Glen) နှင့်အတူ ရဲတပ်ဖွဲ့ဝင်တပ်စုအဖွဲ့တစ်ခု၊ ရေယာဉ်အုပ်စု စစ်တွေပိုင်(Akyab Division of Gun Boats) တာဝန်ခံ မစ္စတာ ဒပ်ဖ် (Mr. Duff) တို့ လိုက်ပါသော ဘီးပြားလှေ(wheel Flat)ပေါ်သို့ တက်ရောက်ခဲ့ပြီး သာယာသော ခရီးစဉ်အပြီးတွင် (၃၀) ရက်နေ့ ည၌ တာလက်(Talak²)သို့ ရောက်ရှိခဲ့သည်။

ကျွန်ုပ်၏ နောက်ဆုံးခရီးစဉ်မှစ၍ တာလက်မြစ်၏ ကမ်းနှစ်ဖက်စလုံးတွင် ရွာများစွာ ပေါ်ပေါက်လာခြင်း၊ တာလက်ရွာသည်လည်း အဆမတန် တိုးချဲ့လာခြင်းနှင့် ရိုးမတောင် (Yoomadong³)၏ တစ်ဖက်ကမ်းရှိ လူများနှင့် သိသာထင်ရှားသော ကုန်သွယ်မှုများ ပြုလုပ်နေ သည်ကို တွေ့ရှိရသည့်အတွက် အထူးကျေနပ်မိပါသည်။ သူတို့သည် မြန်မာပိုးထည်များ၊ မြေပယောဂါ(terra Japonica)၊ ဝါဂွမ်းနှင့် ချည်မျှင်၊ ဂျပန်သေတ္တာများနှင့် ရွှေ/ငွေစများပါသော သတ္တုများကို ယူဆောင်လာကြပြီး ငါးပိ(Nyapie)၊ဗြိတိသျှပိတ်စ(British piece goods)နှင့် ကွမ်းသီးစသည်တို့နှင့် လဲလှယ်ကြသည်။

ကျွန်ုပ်တို့ မရောက်မီ ရက်အနည်းငယ်ကပင် အထက်ပါဖော်ပြချက်ပါ ကုန်စည်များ တင်ဆောင်ထားသော နွားအစီးပေါင်း(၁၅၀)သည် ဧရာဝတီမြစ်ကမ်းနားမှ ရောက်ရှိလာခဲ့ပြီး ကုန်သည်များမှာ ၎င်းတို့၏ ကုန်ပစ္စည်းများကို ရောင်းချပြီးနောက် ပြန်ရန် ပြင်ဆင်နေကြသည်။ ၎င်းတို့က ကုန်စည်ပြပွဲနှင့်ပတ်သက်သော ကြေညာချက်သည် မြန်မာပိုင်နက်များသို့ မရောက်ရှိ သေးကြောင်း ကျွန်ုပ်အား ပြောကြားခဲ့ပြီး၊ မိတ္တူများ ပေးပို့ရန် တောင်းဆိုခဲ့သည်။ ကျွန်ုပ်တို့၏

¹ ၁၈၂၈ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ ၂ ရက်နေ့ ရက်စွဲပါ စာဖြင့် ဖို့တ်ဝီလျံ(Fort William) ရှိ အစိုးရ၏ အတွင်းရေးနှင့် နိုင်ငံရေးဌာန၏ လက်ထောက်အတွင်းရေးမှူး ဂျော့ချ်စွင်းတန်(George Swinton, Esq.)ထံသို့ ပေးပို့သော ကော်မရှင်နာ ချားလ်စ်ပါတန်(C. Paton) ၏ နေ့စဉ်မှတ်တမ်းမှ ကောက်နုတ်ချက်များ။

² ယခုခေတ် စာလုံးပေါင်းမှာ ဒလက် (Dalet) ဖြစ်သည်။

³ ရိုးမတောင်တန်းများ။

ပြည်နယ်များအတွင်း ကြေညာချက်ကို ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် ဖြန့်ဝေပြီး ဖြစ်သော်လည်း ကျွန်ုပ်တို့သည် ၎င်းတို့၏တောင်းဆိုချက်ကို အသင့်အတင့် လိုက်လျောပေးခဲ့သည်။

ရမ်းဗြဲ(Ramree)၊ သံတွဲ(Sandoway) သို့မဟုတ် အာရကန်(Arracan)မြို့မှ လူ အနည်းငယ်မျှသာ ကုန်စည်ပြပွဲသို့ လာရောက်ပြီး စစ်တွေ(Akyab)မှ ဘင်္ဂါလီဆိုင်ရှင် ငါးဦးသာ တက်ရောက်သည့်အတွက် ဝမ်းနည်းမိပါသည်။ ကျယ်ဝန်းသပ်ရပ်သော ဈေးကို ဆောက်လုပ်ရာ၌ များစွာ အားထုတ်ကြိုးပမ်းခဲ့သည့်အတွက် တာလက်၏ ဇီမ္မဒါရ်(Zeemindar) နှင့် ဌာန (Thanah)မှ ဒါရိုဂါ(Durogah)တို့ကို လုံးဝ ချီးကျူးရုဏ်ပြုသင့်ပါသည်။ ဈေးမဖွံ့ဖြိုး ခြင်းသည် ကျွန်ုပ်တို့၏ ပြည်နယ်များအတွင်းရှိ လူများ၏ စိတ်အားထက်သန်မှု ကင်းမဲ့ခြင်း ကြောင့်ဟု ယူဆရသည်။ ထိုသူများသည် ခြေသလုံးအိမ်တိုင် ကုန်သည်များနှင့် ကုန်သည် Pedlas များ ဖြစ်ကြသော်လည်း စွန့်ဦးတီထွင်စိတ်ဓာတ် အစစ်အမှန် လိုအပ်နေပါသည်။ သို့သော် တာလက်နှင့် အမ်း(Aing⁴)ရှိ နှစ်ပတ်လည်ဈေးပွဲတော်များ၏ ရည်ရွယ်ချက်များကို နိုင်ငံ နှစ်နိုင်ငံလုံးမှ ပြည်သူများ သင့်လျော်စွာ နားလည်ပြီးနောက်တွင် ဈေးပွဲတော်များသည် လူစည်ကားလာမည် ဖြစ်ပြီး နှစ်နိုင်ငံ၏ အကျိုးစီးပွားကို အာမခံနိုင်မည့် လွတ်လပ်၍ ချစ်ကြည်ရင်းနှီးသော ဆက်ဆံရေးများ တည်ထောင်နိုင်မည်ကို ကျွန်ုပ် သံသယမရှိပါ။

သို့သော် လက်ရှိတွင် ဗမာအစိုးရသည် ၎င်း၏ ပုံမှန်ကျင့်သုံးနေသော မဆင်မခြင်မူဝါဒ အတိုင်း ၎င်း၏နယ်မြေများရှိ ကုန်သည်အသိုက်အဝန်း၏ စိတ်အားထက်သန်မှုကို မြှင့်တင်ပေး မည့်အစား ၎င်းတို့၏ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကို ပိုမိုထိန်းချုပ်နိုင်ဖွယ်ရှိသော အစီအမံများကို ချမှတ်ထားပါသည်။ သွင်းကုန်နှင့် ပို့ကုန်အားလုံးအပေါ် ဆယ်ရာခိုင်နှုန်းသော ပစ္စည်းများကို အခွန်ကောက်ခံရန် တောင်တန်းများ၏ တစ်ဖက်ကမ်းတွင် အစောင့်ဂိတ်များ(Permit chokees) ကို တည်ထောင်ထားသည်။ ကျွန်ုပ်တို့၏ နယ်မြေများတွင်လည်း အလားတူ အခွန်များကို တောင်းဆိုခဲ့ပါက ပြင်ပကုန်သွယ်မှု လုံးဝရပ်ဆိုင်းသွားမည် ဖြစ်သည်။

ကျွန်ုပ်တို့၏ ယခင် ခရီးစဉ်များတွင် တာလက်(Talak)မှ လူများက ဘုန်းကြီးတောင်တန်း (Phoongeedong) (ရိုးမတောင်၏အပိုင်း)ကို ကျော်လွန်၍ မြစ်ကြောင်းအတိုင်း လှေဖြင့် သွားလာနိုင်ခြင်း မရှိဟု အမြဲတစေ အခိုင်အမာ ပြောဆိုခဲ့ကြသည်။ မြစ်၏ မြစ်ဖျားခံရာကို

⁴ ယခု ကျောက်ဖြူခရိုင် (Kyaukpyu District)တွင် ရှိသည်။

ရှာဖွေစူးစမ်းရန် နေထိုင်သူ မည်သူ တစ်ဦးတစ်ယောက်ကိုမှ ကျွန်ုပ်နှင့်အတူ လိုက်ပါဖို့ စည်းရုံးရန် အလွန်ခက်ခဲခဲ့သည်။ နောက်ဆုံးတွင် တောင်ပေါ်သားများနှင့် ချစ်ကြည်ရင်းနှီးသော ဆက်ဆံရေး တည်ဆောက်ရန်သာ ကျွန်ုပ်၏ တစ်ခုတည်းသော ရည်ရွယ်ချက်ဖြစ်ကြောင်း လူများကို စိတ်ချ (နားချ)စေပြီးနောက် တန်ဂရာဘို(Tangrabo⁵)အမည်ရှိ တောင်ပေါ်ခေါင်းဆောင်တစ်ဦးနှင့် ၎င်း၏နောက်လိုက်(၂၀)ခန့်တို့မှ လိုက်ပါရန် သဘောတူခဲ့ကြသည်။ ကျွန်ုပ်တို့သည် ၁၈၂၇ ခုနှစ်၊ ဒီဇင်ဘာလ(၄)ရက်နေ့တွင် ခရီးစတင်ခဲ့သည်။ ဘုန်းကြီးတောင်တန်း(Phoongeedong)ကို ကျော်ဖြတ်သောအခါ ညာဘက်ကမ်းတွင် အလွန်ထင်ရှားသော တောင်ထိပ်တစ်ခုကို မြင်တွေ့ ခဲ့ရပြီး ထိုတောင်ထိပ်ကို စစ်တမ်းကောက်ယူသူအဖြစ် စေတနာ့ဝန်ထမ်း လုပ်ဆောင်ပေးခဲ့သော မစ္စတာ ဒပ်ဖ် (Mr. Duff)ကို ဂုဏ်ပြုသော အားဖြင့် ကျွန်ုပ်တို့သည် ဒပ်ဖ်တောင်ထိပ် (Duff's Peak) ဟု ကျွန်ုပ်က အမည်ပေးခဲ့သည်။

ဒီဇင်ဘာလ (၅) ရက်နေ့ ညနေတွင် တောင်လမ်းကြောင်းအတိုင်း ဒုတိယစခန်းဖြစ်သော ငိုးဝါတခန်(Ngowa Takhan)မှ စီးဆင်းလာသော ချောင်းငယ်လေးတစ်ခုကို ဖြတ်ကျော်ခဲ့ပြီး မြစ်ဖျားသို့ ဆက်တက်သွားရာ ညာဘက်ကမ်းမှ ချင်း(Khayang⁶) သုသာန်သို့ ရောက်ရှိခဲ့သည်။ ထိုသုသာန်သည် တာလက်မြစ်ထဲသို့ စီးဝင်သော ပေလချောင်း(Pelah Kheong⁷)ဟု ခေါ်သည့် ချောင်းငယ်လေး၏ ဘယ်ဘက်ကမ်းတွင် တည်ရှိသည်။ တောင်ပေါ်ခေါင်းဆောင် တန်ဂရာဘိုက ရိုးမတောင်၏ ဤဘက်ခြမ်းရှိ ၎င်း၏ မျိုးနွယ်စုဝင် ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs) အားလုံး၏ အရိုးပြာများကို ဤနေရာသို့ သယ်ဆောင်လာကြောင်း ကျွန်ုပ်တို့အား အသိပေးခဲ့သည်။ ၎င်းနေရာကို စစ်ဆေးကြည့်ရာ မျိုးနွယ်စု၏ အရိုးများနှင့် ပြာများပါသော မြေအိုးများစွာကို ကျွန်ုပ်တို့ တွေ့ရှိခဲ့သည်။

ဤနေရာမှ အထက် မိုင် (၂၀) ခန့် ဆက်လက်သွားပြီးနောက် ဂလင်ဖို့ဒ်(Glensford)ဟု ကျွန်ုပ်တို့ ခေါ်သောရေစီးသန်သည့် ရေတိမ်ပိုင်းတစ်ခုတွင် ရပ်တန့်ခဲ့ရပြီး ထိုနေရာ အောက်ဘက်တွင် ကျောက်ချရပ်နားခဲ့သည်။

⁵ Taung Gya Bo.

⁶ ချင်း။

⁷ Pila ချောင်း။

ကျွန်ုပ်၏ နောက်ဆုံးခရီးစဉ်မှစ၍ တာလက်မြစ်၏ ကမ်းနှစ်ဖက်စလုံးတွင် ရွာများစွာ ပေါ်ပေါက်လာခြင်း၊ တာလက်ရွာသည်လည်း အဆမတန် တိုးချဲ့လာခြင်းနှင့် ရိုးမတောင် (Yoomadong)၏ တစ်ဖက်ကမ်းရှိ လူများနှင့် သိသာထင်ရှားသော ကုန်သွယ်မှုများ ပြုလုပ် နေခြင်းကို တွေ့ရှိရသည့်အတွက် ကျွန်ုပ် အထူးကျေနပ်မိပါသည်။ ထိုသူများသည် မြန်မာ ပိုးထည်များ၊ မြေပယောဂါ(terra Japonica)၊ ဝါဂွမ်းနှင့် ချည်မျှင်၊ ဂျပန်သေတ္တာများနှင့် ရွှေ/ငွေစများပါသော သတ္တုများကို ယူဆောင်လာကြပြီး ငါးပိ(Nyapie)၊ ဗြိတိသျှပိတ်စ(British piece goods)နှင့် ကွမ်းသီးစသည်တို့နှင့် လဲလှယ်ကြသည်။ ကျွန်ုပ်တို့ မရောက်မီ ရက် အနည်းငယ်ကပင် အထက်ပါဖော်ပြချက်ပါ ကုန်စည်များ တင်ဆောင်ထားသော နွားအစီးပေါင်း (၁၅၀)သည် ဧရာဝတီမြစ်ကမ်းနားမှ ရောက်ရှိလာခဲ့ပြီး ကုန်သည်များမှာ ၎င်းတို့၏ ကုန်ပစ္စည်းများကို ရောင်းချပြီးနောက် ပြန်ရန် ပြင်ဆင်နေကြသည်။

ဒီဇင်ဘာလ ၆ ရက်။

တောင်ပေါ်သားမျိုးနွယ်စုများ(the hill tribes)ထံသို့ ကိုယ်တိုင်သွားရောက်ရန် အတော်အတန် ခက်ခဲသောကြောင့် ခေါင်းဆောင်များကို ဆွေးနွေးပွဲ(Palaver)သို့ လာရောက်ကြရန် တောင်းဆို ဖို့အတွက် တန်ဂရာဘို(Tongrabo)အား တောင်ပေါ်သားအဖွဲ့တစ်ဖွဲ့နှင့်အတူ စေလွှတ်ရန် ကျွန်ုပ် ဆုံးဖြတ်ခဲ့သည်။ ၎င်းတို့အား ကောင်းမွန်စွာ ကြိုဆိုညှိနှိုင်းမည်ဖြစ်ကြောင်း အာမခံချက် ပေးကြောင်းလည်း မှာကြားခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ၎င်းသည် တောင်ပေါ်သား(၂၀) ခန့်နှင့်အတူ လှေငယ်နှစ်စင်းဖြင့် စတင်ထွက်ခွာသွားခဲ့ပြီး နောက်တစ်ညတွင် ရည်မှန်းထားသည့် နေရာသို့ ရောက်ရှိမည်ဟု မျှော်လင့်ခဲ့သည်။ ထိုနေ့တွင် သံတွဲ(Sadoway)မှ ကပ္ပတိန် သမ္မဆင်(Captain Thompson)သည် ကျွန်ုပ်တို့၏အဖွဲ့နှင့် ပူးပေါင်းခဲ့သည်။

ဒီဇင်ဘာလ ၇ ရက်၊ သောကြာနေ့။

နံနက်စာ စားပြီးနောက် လှေငယ်နှစ်စင်းဖြင့် ခရီးစတင်ခဲ့သည်။ လှေတစ်စင်းစီတွင် လှော်တက် ဆယ်ချောင်းစီ ပါရှိသဖြင့် ရေစီးဆန်သော မြစ်ကြောင်းအတိုင်း အံ့အားသင့်ဖွယ် အရှိန်အဟုန်ဖြင့် တက်ခဲ့သည်။ ရေတိမ်ပိုင်းနှင့် တွေ့သောအခါ လှေသားများ ခုန်ဆင်းကာ ခွန်အားအပြည့်ဖြင့် လှေကို ဆွဲတင်ခဲ့ကြသည်။ နေ့လယ်(၂)နာရီတွင် ဘယ်ဘက်မြစ်ခွဲ၏ ဝသို့ ရောက်ရှိခဲ့ပြီး ထိုမြစ်ခွဲအတိုင်း လှော်ခတ်တက်ခဲ့သည်။ ရေစီးသန်သော ရေတိမ်ပိုင်းများစွာကို ကျော်ဖြတ်

ဆွဲတင်ခဲ့ပြီးနောက် နောက်ဆုံးတွင် ကျွန်ုပ်တို့၏ အိပ်စက်အနားယူသောလှေများကို ထားခဲ့သော နေရာ၏အထက်(၁၂)မိုင်ခန့်အကွာနှင့် တာလက်ရဲစခန်း(Talak Thannah)၏ အရှေ့ မြောက်ဘက်(၃၀)မိုင်ခန့်အကွာတွင် ရပ်တန့်ခဲ့ရသည်။ ကျွန်ုပ်တို့ မျှော်လင့်သလောက် အောင်မြင်မှု မရရှိခဲ့သော်လည်း ကျွန်ုပ်တို့သည် မည်သည့် ဥရောပလူမျိုးမှ မထိုးဖောက်နိုင်ခဲ့ သည့်နေရာသို့ ပိုမိုနက်ရှိုင်းစွာ ထိုးဖောက်နိုင်ခဲ့ကြောင်း သိရသည့်အတွက် ကျေနပ်မိပါသည်။ ရှုခင်းသည် အလွန်တရာ တောဆန်၍ စိတ်ကူးယဉ်ဆန်ပြီး ထူးခြားသော အရွယ်အစားရှိသည့် ဆင်ရိုင်းများ ပေါများသည်။ တောင်ကျချောင်းတစ်ခု၏ ရေပြင်တွင် ဆင်ခြောက်ကောင်ကို မြင်ခဲ့ရသော်လည်း သတိရှိသော ရန်သူကဲ့သို့ စောင့်ကြည့်နေသော ကင်းထောက်တစ်ကောင်ရှိပြီး ကျွန်ုပ်တို့ ချဉ်းကပ်လာသောအခါ အချက်ပေးသဖြင့် တိကျစွာ ပစ်ခတ်နိုင်လောက်အောင် အနီးကပ်သို့ မချဉ်းကပ်နိုင်ခဲ့ကြပေ။ သို့သော်လည်း ကျွန်ုပ်တို့သည် သေနတ်ဖြင့် နှစ်ချက် ပစ်လိုက်ရာ ၎င်းတို့သည် မြစ်ကမ်းပါးအထိ ဖုံးလွှမ်းနေသော ထူထပ်သည့် ဝါးတောထဲသို့ ချက်ချင်း ပျောက်ကွယ်သွားခဲ့သည်။ မစ္စတာ ဂလင်(Mr. Glen)သည် ဆင်တစ်ကောင်၏ ခြေရာကို တိုင်းတာခဲ့ရာ အနံ(၂၃)လက်မ၊ အလျား(၂၂)လက်မရှိကြောင်း^၈ တွေ့ရှိရသည်။ ခြေရာသည် သဲမာပေါ်တွင် ကျန်ရှိနေသဖြင့် မှတ်တမ်းသည် အတော်အတန် မှန်ကန်နိုင်ပါသည်။ ကျွန်ုပ်တို့ ရောက်ရှိခဲ့သော အမြင့်ဆုံး ရေတိမ်ပိုင်းကို ပါတန်ဖို့ဒ် (Paton's Ford)ဟု အမည်ပေးခဲ့ပြီး ကျွန်ုပ်တို့ လာရောက်သည့် နေ့ရက်နှင့် ခုနှစ်ကို ဖော်ပြကာ ဘယ်ဘက်ကမ်းရှိ ထင်ရှားသော ကျောက်တုံးကြီးတစ်ခုပေါ်တွင် ကျွန်ုပ်တို့၏ အမည်များကို ထွင်းခဲ့သည်။

ပြန်အလာတွင် လှေငယ်များပေါ်မှ လူများသည် ၎င်းတို့၏ လှော်တက်များကို အားကုန် လှော်ခတ်ခဲ့ကြပြီး ရေစီးအလွန်သန်သောကြောင့် ကျွန်ုပ်တို့သည် ရေမျက်နှာပြင်ပေါ်တွင် မြှားကဲ့သို့ လျင်မြန်စွာ မျောပါသွားသည့်အတွက် တစ်နာရီခွဲအတွင်း အိပ်စက်အနားယူသည့် လှေများဆီသို့ ရောက်ရှိခဲ့သည်။ မြစ်ဖျားသို့ တက်စဉ်ကမူ ပြီးမြောက်ရန် ခြောက်နာရီနီးပါး အချိန်ယူခဲ့ရသည်။

^၈ဆင်တစ်ကောင်၏ အရပ်အမြင့်သည် ၎င်း၏ ခြေထောက်တစ်ဖက်လုံးပတ်ပမာဏ၏ နှစ်ဆခန့်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ဤဆင်တစ်ကောင်တည်း၏ အမြင့်သည် ပခုံးနေရာ၌ ၁၂ ပေထက် မနည်း ရှိရမည်ဖြစ်သည်။ မြန်မာနိုင်ငံ၌ ယနေ့အထိ မှတ်တမ်းတင်ထားသော ပစ်သတ်ရမိသည့် အရပ်အမြင့်ဆုံး ဆင်သည် ၁၀ ပေ ၁၀ လက်မ ရှိခဲ့သည်။

စနေနေ့၊ ဒီဇင်ဘာလ ၈ ရက်။

ယနေ့ နံနက် မိုးမလင်းမီတွင် မစ္စတာ ဒပ်ဖ်(Mr. Duff)သည် လှေသားကောင်းများ အပြည့် ပါဝင်သော လှေငယ်နှစ်စင်းဖြင့် တာလက်မြစ်၏ ညာဘက်မြစ်ခွဲကို စူးစမ်းရန် ထွက်ခွာ သွားခဲ့ သည်။ ထိုမြစ်ခွဲသည် အင်းဝ(Ava)သို့ ဦးတည်သည့် နောက်ဆုံးတောင်တန်းများမှ မြစ်ဖျားခံကြောင်း သတင်းရရှိထားသည်။

တနင်္ဂနွေနေ့၊ ဒီဇင်ဘာလ ၉ ရက်။

မစ္စတာ ဒပ်ဖ် ပြန်မလာသေးခြင်းနှင့် စေလွှတ်လိုက်သော အဖွဲ့၏ သတင်း မရရှိသေးသည့်အပြင် မြစ်ရေအတိမ်အနက်မှာ နေ့စဉ်နှင့်အမျှ လျော့နည်းလာနေခြင်းကြောင့် ကျွန်ုပ်တို့သည် မြစ်အောက်ပိုင်းသို့ စုန်ဆင်းပြီး တာလက်သို့ ပြန်ရန် သင့်လျော်သည်ဟု ယူဆခဲ့ရာ ထိုညနေတွင်ပင် တာလက်သို့ ရောက်ရှိခဲ့သည်။ မကြာမီတွင် မစ္စတာ ဒပ်ဖ် နှင့် ပြန်လည် ဆုံစည်းခဲ့သည်။ ၎င်းသည် ပင်မမြစ်နှင့် ဆုံရာနေရာ၏ အထက် (၁၅)မိုင်ခန့်အထိ ညာဘက် မြစ်ခွဲကို စူးစမ်းခဲ့သည်။

၎င်း၏ အစီရင်ခံချက်အရ တောင်တန်းများနှင့် ရှုခင်းများသည် ကျွန်ုပ်တို့ ရှေ့တွင် တွေ့ဆုံခဲ့ရသည့် အတိုင်းပင် ဖြစ်သော်လည်း မြစ်ဖျားခံရာနှင့် ပိုမိုနီးကပ်လေလေ တောင်များ ပေါ်တွင် ဝါးတော ထူထပ်မှု နည်းပါးလာပြီး သစ်တောသစ်ပင်များ ပိုမိုများပြားလာသည်။ ကညင်ပင်များ(Gurjan tree)မှာ အလွန်ပေါများပြီး ကောင်းစွာ ကြီးထွားနေသည်။ မြစ်ခွဲဆုံရာမှ ပထမဆုံး (၁၀)မိုင်အထိ မြစ်ကြောင်းသည် မြောက်-မြောက်-အနောက်(N.N.W.) ဦးတည်ရာ အတိုင်း စီးဆင်းပြီးနောက် ထပ်မံ၍ မြစ်လက်တက်များအဖြစ် ခွဲထွက်သွားသည်။ တစ်ခုမှာ မြောက်-မြောက်-အနောက်ဘက်သို့ ဦးတည်ပြီး ကျန်တစ်ခုမှာ မြောက်-အရှေ့(N.E.)ဘက်သို့ ဦးတည်သည်။ နောက်မြစ်လက်တက်အတိုင်း မစ္စတာ ဒပ်ဖ်သည် (၅)မိုင်ခန့် ဆက်သွားခဲ့ရာ မြစ်ချောင်းသည် အလွန်တိမ်၊ ကျဉ်းပြီး ကျောက်တုံးများ များပြားလာသဖြင့် ဆက်လက် သွားလာရန် ခက်ခဲ လာသည်။ ထို့အပြင် ၎င်း၏ စားနပ်ရိက္ခာများ အားလုံးနှင့် တောင်ပေါ်သားများ ယူဆောင်သွားသော ရိက္ခာများ ကုန်သွားပြီဖြစ်သောကြောင့် ပြန်လာရန်သာ အလျှင်းသင့် ခဲ့တော့သည်။

၁၈၂၇ ခုနှစ်၊ ဒီဇင်ဘာလ ၁၀ ရက်၊ တနင်္လာနေ့။

ယနေ့ နံနက်ပိုင်းတွင် တန်ဂရာဘို(Tongrabo)သည် ၎င်း၏ စေလွှတ်ခံသောမစ်ရှင်မှ ပြန်လာခဲ့သည်။ အောင်မြင်မှု မရရှိခဲ့သော်လည်း ဆက်လက် ဆက်သွယ်ရန်အတွက် တံခါးကို ဖွင့်ပေးခဲ့ပါသည်။ ခေါင်းဆောင်များသည် လာရောက်တွေ့ဆုံရန် ဆန္ဒမရှိခြင်းကြောင့် မဟုတ်ဘဲ၊ လက်ရှိတွင် သူတို့ အခွန်ပေးဆောင်နေရသော ဖျင်းမေအိုဆိုဂရီ(Phyng Meosogree)၏ အမျက်ဒေါသကို ကြောက်ရွံ့နေကြကြောင်း ၎င်းက သတင်းပို့ခဲ့သည်။

သူတို့၏ရွာများသည် အာရကန်ဘက်(Arakan side)ရှိ ရိုးမတောင်(Yoomadong) ဘက်ခြမ်းတွင် တည်ရှိသောကြောင့် ခေါင်းဆောင်များ(the Chiefs)အနေဖြင့် ကျွန်ုပ်တို့၏ အစိုးရကို အသိအမှတ်ပြုရန် လိုအပ်သည်။ ဤအရာကို တာလက်အရှေ့(Talak Ashay)ဟု လူသိများသော တာလက်မြစ်၏ အရှေ့ဘက်ရှိ တောင်များနှင့် ချောင်းများ၏ အကြီးအကဲရာထူး (Sardarship)ကို တောင်ပေါ်သား မျိုးနွယ်စုဝင်တစ်ဦးအား အမည်တင်သွင်းခန့်အပ်ခြင်းဖြင့်သာ ဆောင်ရွက်နိုင်မည်ဖြစ်သည်။ ဤတောင်တန်းဒေသသည် အလျား မိုင်(၆၀)ခန့်နှင့် အနံ(၁၀) မိုင်မှ (၁၅) မိုင်ခန့်အထိ ကျယ်ဝန်းပြီး အင်းဝပိုင်နက် နယ်နိမိတ်အထိ ကျယ်ပြန့်သည်။

ထိုသို့ ဆောင်ရွက်ခြင်း၏ မူဝါဒသည် ထင်ရှားပါသည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် တောင်တန်းဒေသများကို ရရှိထားသည့် ရခိုင်/မဂ်(Mugh's⁹) လူမျိုးများ၊ အထူးသဖြင့် ရမ်မူး(Ramoo¹⁰)မှ ပြောင်းရွှေ့လာသူများသည် ထိုရာထူးနှင့် လုံးဝ မသင့်လျော်ပါ။ ၎င်းတို့တွင် လွှမ်းမိုးမှု အားနည်းခြင်းနှင့် မျိုးနွယ်စု ကွဲပြားမှုတို့သည် ကြီးမားသော အတားအဆီးများ ဖြစ်နေသည်။ ထို့အပြင် ၎င်းတို့သည် တောင်ပေါ်သားများကို ကြောက်ရွံ့ကြပြီး ရလဒ်အနေဖြင့် တောင်ပေါ်သားများနှင့် ချစ်ကြည်ရင်းနှီးသော ဆက်ဆံရေး တည်ဆောက်ရန် လိုအပ်မှုကို လေ့လာခြင်းပင် မပြုရဲကြပေ။ တောင်ပေါ်သားများကလည်း မိမိတို့ထက် သာလွန်ကြောင်း ဘိုးဘွားဘီဘင်ကတည်းက တောင်းဆိုပိုင်ခွင့် မရှိသည့်၊ မိမိတို့၏ ကောင်းကျိုးချမ်းသာကို စိတ်ဝင်တစား မရှိသောသူများ၏ ထိန်းချုပ်မှုအောက်တွင် ထားရှိခံရခြင်းအတွက် စိတ်အနှောင့်အယှက် ဖြစ်နေကြသည်။(The policy of such a measure is evident for the Mugh's¹¹

⁹ အာရကန်လူမျိုး။

¹⁰ စစ်တကောင်းခရိုင်ထဲတွင် ရှိသည်။

¹¹ Arakanesc.

who have obtained mountain tracts, particularly those remigrated from Ramoo¹² are totally unfit to hold the situation, there (sic) want of energy, and difference of caste are serious obstacles, in addition to which they are afraid of the hill men and consequently have never attempted, far less studied, the necessity of cultivating a friendly intercourse with them, who in return feel annoyed at being placed under the control of those who neither have claims from their ancestors for the superiority nor take any interest in their welfare.)

တန်ဂရာဘို(Tangrabo)ခေါ် ငါဘို (Ngabo) (ရှေးနာမည်မှာ တောင်တန်းဗိုလ်မှူးဟု အဓိပ္ပာယ်ရသည့် ဘွဲ့အမည်ဖြစ်သည်) နှင့်ပတ်သက်၍ ကျွန်ုပ် သိရှိလေ့လာခဲ့ရသမျှအရ ၎င်းသည် ထိုရာထူးအတွက် သင့်လျော်သောသူ ဖြစ်ပုံရသည်။ သူသည် ချင်းပြန်(Khyngberring)၏ အကြီးအကဲများထဲမှ တစ်ဦးဖြစ်ပြီး၊ ထိုစွန့်ဦးတီထွင်သော ခေါင်းဆောင်ကြီး¹³ ကွယ်လွန် သွားသောအခါ(၎င်း၏ ဘဝအကြောင်းအသေးစိတ်ကို ကျွန်ုပ်၏ ဤနယ်မြေဆိုင်ရာ ပထမ အစီရင်ခံစာတွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်သည်) ရမ်မူး(Ramoo)တွင် ခိုလှုံနေခဲ့သည်။ အာရကန်ကို ကျူးကျော်ဝင်ရောက်ချိန်အထိ ထိုနေရာတွင် ဆက်လက်နေထိုင်ခဲ့ပြီးနောက် ကျွန်ုပ်တို့၏ တပ်မတော်နှင့်အတူ လိုက်ပါလာခဲ့ကာ နယ်မြေကို သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် တာလက်မြစ်ကမ်းရှိ ဘိုးဘွားများ ကျင်လည်ခဲ့ရာဒေသတွင် အခြေချနေထိုင်ခဲ့သည်။ သူသည် သူ၏ နောက်လိုက်များ နှင့် မျိုးနွယ်စုတစ်ရပ်လုံး၏ လေးစားမှုကို ခံရပုံရပြီး၊ ဤအနီးတစ်ဝိုက်ရှိ တောင်တန်းများတွင် နေထိုင်သော တောင်ပေါ်မျိုးနွယ်စုများနှင့် မျိုးနွယ်တူသူ ဖြစ်သောကြောင့် ၎င်းအား အကြီးအကဲရာထူး ခန့်အပ်လိုက်ပါက မျိုးနွယ်စု အားလုံးက ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ ကြိုဆိုမည်မှာ

¹² In Chittagong District.

¹³ ချင်းပြန်(Chin Byan(ဖ)ဟု ပိုမိုသင့်လျော်စွာ ခေါ်ဆိုနိုင်သည့် ချင်းပြန်(Khyngberring)ကို ရှေးမှတ်တမ်းများတွင် ဘုရင် ချင်းပြန်(King Berring) အဖြစ် ရည်ညွှန်းလေ့ရှိသည်။ သူသည် ၁၇၈၄ ခုနှစ်တွင် မြန်မာဘုရင် (ဘိုးတော်ဘုရား) က ရခိုင်ကို သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် နိုင်ငံမှ ထွက်ပြေးခဲ့သော အခြား ရခိုင်ခေါင်းဆောင်များစွာနှင့်အတူ စစ်တွေခရိုင်(Akyab District)မှ ရခိုင်ခေါင်းဆောင်တစ်ဦး ဖြစ်သည်။ ချင်းပြန်သည် သူနှင့်အတူ ပြောင်းရွှေ့လာသော ဒုက္ခသည်များထဲမှ နောက်လိုက် အမြောက်အမြားကို စုစည်းခဲ့ပြီး ရခိုင်အတွင်းသို့ အကြိမ်များစွာ ကျူးကျော်ဝင်ရောက်ခဲ့သည်။ သူ၏ အဓိက စွန့်စားခန်းမှာ ၁၈၁၁ ခုနှစ်ခန့်တွင် သူ၏ ဇာတိနိုင်ငံကို တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်ခဲ့ပြီး ပြင်းထန်သော ဖျက်ဆီးမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ထို့နောက် ဒေါသထွက်နေသော မြန်မာအစိုးရက သူ့ကို စစ်တကောင်း(Chittagong) သို့ ပြန်လည် မောင်းထုတ်ခဲ့သည်။ ထို့နောက်တွင် မြန်မာစစ်တပ်များသည် သူ့ကို ရှာဖွေရန် စစ်တကောင်းသို့ အဆက်မပြတ် ဝင်ရောက်ကျူးကျော်ခဲ့ကြပြီး၊ အစပိုင်းတွင် ဗြိတိသျှတပ်များက အကူအညီပေးခဲ့သော်လည်း ထိုအကူအညီကို နောက်ပိုင်းတွင် ရုပ်သိမ်းခဲ့သည်။ ချင်းပြန်ကို ဗြိတိသျှတို့က ပေးအပ်ရန် ငြင်းဆိုခဲ့ခြင်းသည် နိုင်ငံတကာ ပြဿနာများစွာကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပြီး နောက်ပိုင်းတွင် မြန်မာတို့က သူ့ကို ရှာဖွေရန် ကြိုးပမ်းခဲ့ခြင်းများသည် ပထမ အင်္ဂလိပ်-မြန်မာ စစ်ပွဲ ဖြစ်ပွားရခြင်း၏ အကြောင်းရင်းများထဲမှ အထောက်အကူပြု အကြောင်းရင်းများ ဖြစ်ခဲ့သည်။ ချင်းပြန်သည် ၁၈၁၅ ခုနှစ်တွင် ကွယ်လွန်ခဲ့သည်။

သံသယ မရှိပါ။ ကျွန်ုပ်၏ အမြင်အရ ထိုသို့ ဆောင်ရွက်ခြင်းသည် နောက်ပိုင်းတွင် များစွာသော ကောင်းကျိုးချမ်းသာများ ဖြစ်ထွန်းစေမည်ဖြစ်ပြီး တောင်ပေါ်သားများကို ကျွန်ုပ်တို့၏ အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင် ခိုင်မြဲစေမည် ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့ကို နောင်တစ်ချိန်တွင် အင်းဝသို့ စစ်ချီရန် လိုအပ်လာပါက အသုံးဝင်သော လက်အောက်ခံများအဖြစ် တွေ့ရမည်ဖြစ်သော်လည်း ရန်သူ¹⁴အဖြစ်မူ အလွန်ဒုက္ခပေးမည့်သူများ ဖြစ်နေပေလိမ့်မည်။

¹⁴ Tounggrabo ကို နောက်ဆုံးမှာ ခန့်အပ်ခဲ့သော်လည်းပဲ သူ့အတွက် ကြိုတင်ဟောကိန်းထုတ် ထာခဲ့သည့်အတိုင်း အလုပ်တာဝန်များအား မဖြည့်ဆည်းနိုင်ခဲ့ပေ။ သူသည် ပြဿနာများစွာ ဖြစ်စေခဲ့ပြီး နောက်ပိုင်း ကော်မရှင်နာတစ်ဦးက သူ့အား ရာထူးကနေ ဖယ်ရှားခဲ့ရသည်။

ချင်းလူမျိုးတို့၏ ဓလေ့ထုံးတမ်းများ (CUSTOMS OF THE KHYANGS)

အိမ်ထောင်ပြုခြင်း ။(MARRIAGE)

ချင်းလူမျိုး(Khyang)အမျိုးသားသည် ၎င်း၏တတ်နိုင်သည့်အင်အားပေါ်မူတည်၍ ဝက်များ၊ ကျွဲများ၊ အဝတ်အထည်များကို ၎င်း၏ သတို့သမီးလောင်းထံ လက်ဆောင်အဖြစ် ပေးပို့သည်။ သတို့သမီးလောင်းသည်လည်း ၎င်း၏ ခင်ပွန်းလောင်းအား လှံတစ်ချောင်းနှင့် ခေါင်(Khong¹⁵) (မိသားစုသုံးအတွက် (ချက်)ပြုတ်ထားသော ဆန်မှ ထုတ်ယူရရှိသော ခေါင်အရက်ထည့်ထားသည့်ဗူး)တို့ကို လက်ဆောင်အဖြစ် ပြန်လည်ပေးအပ်ခြင်းဖြင့် ကျေးဇူးဆပ်တုံ့ပြန်သည်။ ဤကနဦး ဆောင်ရွက်ချက်များ ပြီးဆုံးသွားပါက ၎င်းတို့သည် သက်သေများရှေ့တွင် လင်နှင့် မယားအဖြစ် အတူတကွ နေထိုင်ရန် ကတိကဝတ်ပြုကြပြီးနောက် အခြားမည်သည့် အခမ်းအနားမျှ မရှိပေ။

ချင်းလူမျိုးများသည် ၎င်းတို့အချင်းချင်းကြားတွင် ဧည့်ဝတ်ကျေပွန်သော လူမျိုးဖြစ်သည်။ အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သည့် ခေါင်(Khong)အိုးကို တစ်ကြိမ် ကုန်အောင် သောက်တိုင်း၊ ၎င်းတို့သည် အိမ်ရှင်၏ ဧည့်ဝတ်ကျေပွန်မှု အတိုင်းအတာကို ပြသရန်အတွက် ခေါင်မိုးအတွင်းဘက် အထင်ရှားဆုံးနေရာတွင် ဝါးခြမ်းစလေးများကို ထိုးစိုက်၍ မှတ်တမ်း တင်ထားလေ့ရှိသည်။

ရှေးခေတ် ဗြိတိန်၏ မြေရှင်ပဒေသရာဇ်ခေတ် အလေ့အထကဲ့သို့ပင် အရင်က ခေါင်းဆောင်များသည် မျိုးနွယ်စုအတွင်းမှ လှပသော အမျိုးသမီးများအားလုံးကို ပိုင်ဆိုင်ခွင့် ရှိသည်ဟု တောင်းဆိုခဲ့ကြပြီး၊ ထိုအခွင့်အရေးကို ၎င်းတို့၏ လက်အောက်ခံများကို စိတ်အနှောင့်အယှက်ဖြစ်စေသည်အထိ မကြာခဏ အခိုင်အမာ ပြုလုပ်ခဲ့ကြသည်။ ထို့ကြောင့် လက်အောက်ခံများသည် ၎င်းတို့၏ ဇနီးမယားများ၏ ဂုဏ်သိက္ခာကို ကာကွယ်ရန်အတွက် ၎င်းတို့၏ အမျိုးသမီးများ၏ မျက်နှာများကို ပါးရဲထိုးသည့်စနစ်(the system of tattooing the faces)ကို ကျင့်သုံးခဲ့ကြသည်။ ထိုခေလေ့သည် ရာထူးအဆင့်အတန်းအားလုံးတွင် တဖြည်းဖြည်း ပျံ့နှံ့လာခဲ့ပြီး ယနေ့တိုင် ဆက်လက်တည်ရှိနေဆဲ ဖြစ်သည်။ အမှန်အားဖြင့်၊ အမျိုးသမီးငယ်

¹⁵ ခေါင်ရည်(KHAUNG)။

တစ်ဦးသည် ပါးရဲထိုးခြင်း အခမ်းအနား မပြုလုပ်ရသေးမီ သေဆုံးသွားပါက၊ မီးသင်္ဂြိုဟ်ခြင်း မပြုမီ မိတ်ဆွေများသည် ရုပ်အလောင်း၏ မျက်နှာကို မီးသွေးဖြင့် မည်းအောင် သုတ်လိမ်းရန် လိုအပ်သည်ဟု ယူဆကြ သည်။

ကွာရှင်းခြင်းဆိုင်ရာ ဥပဒေများ။(LAWS OF DIVORCE)

ဇနီးသည်က ခွဲခွာလိုလျှင်၊ ခင်ပွန်းသည်နှင့် စာချုပ် မချုပ်ဆိုမီက ခင်ပွန်းသည်ထံမှ ရရှိခဲ့သည့် လက်ဆောင်ပစ္စည်းများအတွက် တန်ဖိုးညီမျှသော ပစ္စည်းကို ပြန်လည်ပေးအပ်ရုံဖြင့် ဆက်နွယ်မှု အသစ်(အိမ်ထောင်သစ်)တစ်ခုကို တည်ဆောက်ခွင့် ရရှိမည် ဖြစ်သည်။ သို့သော် ခင်ပွန်းသည်က ခွဲခွာလိုလျှင်မူ ရွှေ့ပြောင်းနိုင်သော၊ မရွှေ့ပြောင်းနိုင်သော ပစ္စည်းအားလုံးကို စွန့်လွှတ်ပေးရမည် ဖြစ်သည်။ အကယ်၍ နှစ်ဦးသဘောတူ ခွဲခွာခဲ့လျှင် ပိုင်ဆိုင်မှုများကို အညီအမျှ ခွဲဝေရမည်ဖြစ်ပြီး၊ မည်သည့်အခြေအနေမျိုးတွင်မဆို ကလေးများကို ကျား/မ အလိုက် ခွဲဝေယူရမည်ဖြစ်ရာ ခင်ပွန်းသည်က သားယောက်ျားလေးများကို ရရှိပြီး၊ ဇနီးသည်က သမီးမိန်းကလေးများကို ရရှိမည်ဖြစ်သည်။

ပြစ်ဒဏ်ဆိုင်ရာ ဥပဒေများ။ (PENAL LAWS)

ချင်းလူမျိုး(Khyang)တစ်ဦးသည် မိမိမျိုးနွယ်စုမှ တစ်ဦးတစ်ယောက်ကို သတ်ဖြတ်မိပါက ကလဲ့စားချေခြင်း(Kisas)ခြင်းမပြုရ။ သို့ရာတွင် ပြစ်မှုကျူးလွန်သူသည် သေဆုံးသူ၏အနီးစပ်ဆုံး ဆွေမျိုးအား ကျွန်နှစ်ဦးကို ပေးအပ်ရမည်။ ကျွန်များကို မပေးနိုင်ပါက ပြစ်မှုကျူးလွန်သူနှင့် ၎င်း၏ ဇနီးပါ ကျွန်အဖြစ်သို့ ရောက်ရှိရမည်။ သို့သော် ချင်းလူမျိုးတစ်ဦးသည် အခြားမျိုးနွယ်စုမှ တစ်ဦးဦးကို သတ်ဖြတ်မိပါက အဆိုပါ ခံရသော မျိုးနွယ်စုသည် အသက်နှစ်ချောင်းကို အလျှော်အစား ပြန်လည်တောင်း ဆိုမည်ဖြစ်ပြီး၊ ထိုသူများကို မပေးပါက အခွင့်အခါရသည့်အခါ လက်စားချေခြင်း ပြုလုပ်မည် ဖြစ်သည်။

အရင်းအမြစ်များနှင့် အလုပ်အကိုင်။ (RESOURCES AND EMPLOYMENT)

ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)သည် အလုပ်ကြိုးစားသော လူမျိုးများဖြစ်ပြီး အိမ်နီးချင်း လူမျိုးစုနှင့် စစ်ဖြစ်သည့် အခါတွင် ၎င်းတို့၏ရွာများ မီးရှို့ခံရခြင်း၊ အပြန်အလှန် ကျူးကျော် တိုက်ခိုက်မှုများကြောင့် ၎င်းတို့၏စိုက်ပျိုးရေးများ ပျက်စီးခြင်း၊ အမျိုးသား၊ အမျိုးသမီးအားလုံးကို

ကျွန်အဖြစ် ခေါ်ဆောင်သွားခြင်းခံရပြီး ပြန်ရွေးနှုတ်ခြင်း သို့မဟုတ် လဲလှယ်ခြင်း မပြုမချင်း ထိုနေရာတွင် နေထိုင်ကြခြင်းမှအပ ၎င်းတို့တွင် ဆင်းရဲမွဲတေမှုမှာ အလွန်ရှားပါးသည်။

သူတို့သည် ငွေကြေးအသုံးပြုပုံကို သိပ်မသိကြသော်လည်း ၎င်းတို့၏ တောင်ကုန်း များတွင် ဝါနှင့် ဆေးရွက်ကြီးများ ထွက်ရှိပြီး စားသုံးရန်အတွက် ဆန်အလုံအလောက် ထွက်ရှိ သည်။ ချောင်းများတွင် ငါးပေါများပြီး၊ သစ်တောများတွင် သားကောင်များ ပေါများကာ၊ ဟင်းသီး ဟင်းရွက်များအစား အသုံးပြုရန်အတွက် အလွန်ကောင်းမွန်သော သစ်ဥသစ်ဖုများကိုလည်း လုံလောက်စွာ ရှာဖွေရရှိကြသည်။ ထို့အပြင် ငှက်ပျောသီးနှင့် အခြားအသီးအနှံ အမျိုးမျိုးလည်း ပေါများသည်။

ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)သည် စိုက်ပျိုးရေးလုပ်ငန်းများ မလုပ်သည့်အခါ အမဲလိုက် ကြသည်။ အမျိုးသမီးများသည် ဝါဂွမ်းနှင့် ဆေးရွက်ကြီးစိုက်ခင်းများကို ပေါင်းမြက်ရှင်းခြင်း သို့မဟုတ် အဝတ်အထည်များရက်လုပ်ခြင်းကဲ့သို့သော အသုံးဝင်သော အတတ်ပညာများ ဖြင့်လည်း အလုပ်လုပ်ကိုင်ကြသည်။ သစ်တောများတွင် တွေ့ရှိရသော ပျားဖယောင်းနှင့် ဆင်စွယ်များဖြင့် ပြုလုပ်ထားသော ချည်မျှင်နှင့် အထည်များသည် ၎င်းတို့အား အုပ်ချုပ်သူ အာဏာပိုင်များထံသို့ များပြားသော အခွန်တရားကို ပေးဆောင်နိုင်စေသည်။ ထိုချည်နှင့် အဝတ်အထည်များကို မြေပြန့် လွင်ပြင်ဒေသမှ လူများက အလွန်တန်ဖိုးထားသောကြောင့် ဆင်စွယ်နှင့် ဖယောင်းများ နည်းတူ ၎င်းတို့ကို သတ္တု သို့မဟုတ် ငွေသားအဖြစ် ပြောင်းလဲရာတွင် အခက်အခဲ မရှိပေ။

နေထိုင်ရာဒေသများ။(HABITATIONS)

ရွာအချို့သည် မိသားစု (၅၀) မှ (၁၀၀) အထိရှိသော ကြီးမားသောရွာများဖြစ်ပြီး ရွာတစ်ရွာစီတွင် ရွာသူကြီးငယ်တစ်ဦး၏ ထိန်းချုပ်မှုအောက်တွင် ရှိသည်။ တဲအိမ်များကို မြေပြင်မှ (၁၀)ပေမှ (၁၅)ပေအထိ မြှင့်တင်ထားသည်။ ဝင်ပေါက်မှာ ညဘက်တွင် ရုတ်တရက် မတော်တဆမှုများ မဖြစ်ပွားစေရန် လှေကားငယ်တစ်ခုဖြင့် တည်ဆောက်ထားသည်။ မိသားစုဝင် (၅)ဦး သို့မဟုတ် (၆)ဦးသည် ယေဘုယျအားဖြင့် အိမ်တစ်လုံးတည်းအောက်တွင် နေထိုင်ကြသည်။ မီးဖို တစ်ခုစီတွင် သီးခြားမီးဖိုတစ်ခုစီ ရှိသော်လည်း အားလုံးသည် တစ်တန်းတည်းတွင် ရှိနေပြီး အိမ်၏နောက်ဘက်တွင် အများသုံးအိမ်သာ ရှိသည်။ အိမ်အောက်ရှိနေရာ(ကြမ်းပြင်)ကို ဝက်များ၊ ကြက်ငှက်များနှင့် နွားများက နေရာယူထားသည်။

အစားအစာ။(FOOD)

ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)သည် ၎င်းတို့၏ဘာသာတရားဖြင့် ကန့်သတ်မခံရဘဲ မျက်စိနှင့် နှစ်သက်ရာအရာအားလုံးကို စားသုံးကြသည်။ ခွေးများ၊ ကွဲများ၊ ဝက်များ၊ ဆင်များ၊ ကျားများ၊ မိကျောင်းများနှင့် တွားသွားသတ္တဝါအမျိုးမျိုးသည် တူညီသော အရသာအဖြစ်သာ မှတ်ယူကြသည်။ ၎င်းတို့အကြိုက်ဆုံးသော အရသာမှာ ငပိ ဖြစ်သည်။

ဝတ်စားဆင်ယင်မှု။ (DRESS)

အမျိုးသားများသည် ယေဘုယျအားဖြင့် ခန္ဓာကိုယ်ပေါ်တွင် ဘာမှ မဝတ်ကြသည်။ မမြင်သင့်သော ခန္ဓာကိုယ်နေရာများ(ကျားအင်္ကျီများ)ကို ဖုံးအုပ်ရန် အဝတ်စအနည်းငယ်သာ ဝတ်ဆင်ကြသော်လည်း ခေါင်းစွပ်မပါဘဲ ရက်လုပ်ထားသော အပြာရောင်ချည်ထည်များ ဝတ်ဆင်ကြသည်ကို ရှားရှားပါးပါးသာ တွေ့ရလေ့ရှိသည်။ အမျိုးသမီးများသည် နူးအထိ ဖုံးအုပ်ထားသော ချည်မျှင်နဲ့ဆင်တူသည့် ပျော့ပျောင်းသော အဝတ်ထည်အဖုံးတစ်ခုကို ဝတ်ဆင်ကြသည်။ အထက်တန်းစားအဝတ်အစားများတွင် ၎င်းတို့၏ဒေသအတွင်း၌ တွေ့ရှိရသော အင်ဒိုအရောင် (အင်ဒိုသည် အပြာနှင့် ခရမ်းရောင်)နှင့် အခြားအရောင်ခြယ် အပင်များသည် နှစ်သက်စေသော ထောက်ပံ့မှုတစ်ခုဖြစ်ပြီး အရောင်အမျိုးမျိုးရှိသော ချည်မျှင်များဖြင့် ပန်းထိုး(ရက်လုပ်) ထားသည်။

လက်နက်များ။(ARMS)

တောင်ပေါ်သားလူမျိုးများ(the hill tribes)သည် သေနတ်နှင့် မီးခြစ်ဆံအသုံးပြုခြင်းနှင့် ကောင်းမွန်သော ယမ်းမှုန့်ထုတ်လုပ်သည့်အတတ်ပညာကို နားမလည်သောကြောင့် ၎င်းတို့၏ တိုက်ခိုက်ရေးနှင့် ကာကွယ်ရေးလက်နက်များတွင် အဓိကအားဖြင့် လှံ၊ ရှည်လျားသော ဒေါင်း(Dhow¹⁶)၊ ဒိုင်းနှင့် လေး(မြှား)များသာ ပါဝင်သည်။ ၎င်းတို့သည် လှည့်လည်ရှာဖွေရန် ခရီးထွက်သည့်အခါတွင် ၎င်းတို့အား နောက်မှ လိုက်လံရှာဖွေခြင်းကို တားဆီးရန်အတွက် မြေကြီးတွင် စိုက်ထူထားနိုင်သော ချွန်ထက်သည့် ဝါးချပ်များစွာကို အမြဲသယ်ဆောင်ကြသည်။

¹⁶ DHOW. DAO-DAH.

ထို့အပြင် တောင်ပေါ်သားများသည် ဖိနပ်မသုံးသောကြောင့် ညအချိန်တွင် လှည့်လည် ရှာဖွေနေသော အဖွဲ့တစ်ဖွဲ့ကို မလိုက်ရဲကြပေ။

စာပေနှင့် ဘာသာစကား။ (LITERATURE AND LANGUAGE)

ကျွန်ုပ် ယခင်လေ့လာသိရှိထားသောအချက်များကို ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)က မသိထားကြပေ။ ထို့ကြောင့် သူတို့တွင် ရှေးအခါက ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော သမိုင်းအကြောင်း အရာများကို သိရှိရန် တစ်ခုတည်းသော နည်းလမ်းမှာ ဖခင်မှ သားသမီးထံသို့ ရိုးရာပြင်ပုံများ (သို့) သီချင်းများအဖြစ် မျိုးဆက်တစ်ခုမှ တစ်ခုသို့ လက်ဆင့်ကမ်းခဲ့ကြသော ရှေးရိုးရပုံပြင်များပင် ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် တောင်၊ သစ်တော၊ ချောင်းတစ်ခုစီတိုင်းတွင် ရှေးရိုးစွဲယုံကြည်မှုဆိုင်ရာ (သို့) သဘာဝဆိုင်ရာ ထူးခြားသော အကြောင်းတစ်ခုခု ပါဝင်နှီးနွယ်နေသည့်အတွက် ယင်းတို့သည် အတိတ်ကာလနှင့် ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော အဖြစ်အပျက်များကို အမှတ်အသား ပြုထားသည့် သမိုင်းဝင်အထိမ်းအမှတ်များသဖွယ် အသုံးဝင်လျက် ရှိကြပေသည်။

မြေပြန့်ဒေသခံများမှ ၎င်းတို့ဘာသာစကားကို လုံးဝနီးပါး မသိကြသော်လည်း၊ ကျွန်ုပ် ထင်မြင်ယူဆသည်မှာ ၎င်း၏တည်ဆောက်ပုံမှာ အလွန်ရိုးရှင်းသော်လည်း အသံထွက် ခက်ခဲပြီး၊ စကားလုံးပေါင်း(၂၀၀၀) သို့မဟုတ် (၃၀၀၀)ထက် မပိုသော စကားလုံးများသာ ပါဝင်ကြလိမ့်မည် ဟု ယူဆပါသည်။

ဘာသာရေး။ (RELIGION)

ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)သည် အမြင့်မြတ်ဆုံးသောပုဂ္ဂိုလ်တစ်ပါး(a Supreme being) တည်ရှိသည်ကို အသိအမှတ်ပြုပြီး၊ ရေတွက်၍မရသော သဘာဝလွန်အေးဂျင့်များ(Supernatural Agents)ကို ယုံကြည်ကြသည်။ သူတို့သည် ၎င်းတို့ကို အလွန်ကြည်ညိုလေးစားကြသည်။

ဂီတ။ (MUSIC)

တောင်ပေါ်သားလူမျိုးများ(the hill tribes)ကြားတွင် ကျွန်ုပ်တွေ့ဖူးသော တူရိယာများမှာ မောင်း၊ ဒိုးပတ်၊ လင်းကွင်း နှင့် ပလွေတစ်မျိုးတို့သာ ဖြစ်သည်။ သို့သော်လည်း ရခိုင်လူမျိုးနှင့် ဗမာလူမျိုးများ(Mugs and Burmese)သည် ဂီတကို နှစ်သက်ကြပြီး၊ ခရိုင်တိုင်းတွင် ပုံမှန် တီးဝိုင်းအဖွဲ့များကို တွေ့ရသည်။

နယ်မြေ၏ ဂီတမှူးချုပ်သည် ဘုရင်ထံမှ ဘွဲ့ကို ရရှိထားပြီး သူ့ထံမှ လိုင်စင်မရှိဘဲ မည်သူမျှ ဂီတတီးခတ်ခြင်း သို့မဟုတ် ပြဇာတ်များ ကပြဖျော်ဖြေခြင်းကို ခွင့်မပြုပေ။ ဂီတမှူး အကြီးအကဲသည် ဤအခွင့်အရေးအတွက် အစိုးရအား နှစ်စဉ် တော်တန်သော အခွန်ဘဏ္ဍာ ပမာဏကို ပေးဆောင်ရသည်။

အထွေထွေမှတ်ချက်များ။ (GENERAL REMARKS)

ချင်းလူမျိုးများ(Khyangs)သည် အလွန် အယူသီးသော လူမျိုးများ ဖြစ်သောကြောင့်၊ ၎င်းတို့နှင့် ဆက်ဆံရေးတွင် အောင်မြင်မှုရစေရန် အကောင်းဆုံးနည်းလမ်းမှာ အထွေထွေ ဗဟုသုတနှင့် လျှို့ဝှက်ပညာရပ်များ(Occult Arts)တွင် မိမိတို့က သာလွန်ကြောင်း သူတို့၏ စိတ်ထဲတွင် စွဲမှတ်သွားအောင် ပြုလုပ်ခြင်းပင် ဖြစ်သည်။

ထို့ကြောင့် ကျွန်ုပ်တို့သည် ကျွန်ုပ်တို့၏ အရှေ့မြောက်(North Eastern frontier)နယ်စပ်ရှိ ကုလားတန်(Kaladyne)နှင့် ဦးကလီင်း(Oosklyne)မြစ်တို့၏ မြစ်ဖျားခံရာသို့ ရည်ရွယ်ထားသော ခရီးစဉ်ကို ဆက်လက်သွားရောက်သည့်အခါ ဓာတုဗေဒ စမ်းသပ်မှုအနည်းငယ် ပြုလုပ်ရန် ကိရိယာများ၊ လျှပ်စစ်စက်တစ်လုံး၊ သာမန် ဂီတသေတ္တာအနည်းငယ်နှင့် ရွေးချယ်ထားသော ဆလိုက်များ အမြောက်အမြားပါသည့် အရိပ်ပြပစ္စည်း(Phantasmagoria)တို့ကို ပေးအပ်စေ လိုပါသည်။

ယခင်က ဆာဂျွန်မော်လ်ကွန်မ်(Sir John Malcolm)သည် ပါရှား(Persia)သို့ နောက်ဆုံး မစ်ရှင်သွားရောက်စဉ်က ထိုနိုင်ငံရှိ နှိုင်းယှဉ်ချက်အရ ပညာတတ်၊ ယဉ်ကျေးသိမ်မွေ့ပြီး အမူအရာပြေပြစ်သော လူမျိုးများအပေါ် နောက်ဆုံးဖော်ပြခဲ့သည့် ပစ္စည်း(အရိပ်ပြပစ္စည်း)က အလွန်လိုလားဖွယ်ရာ စွဲမှတ်မှုကို ဖြစ်စေခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိထားသည်။

ထို့ကြောင့် ဤတောင်ပေါ်လူမျိုးစုများက သဘာဝလွန်အစွမ်း(Supernatural Agency)ဟု ယူဆမည့်အရာများကို သင့်လျော်စွာ ကိုင်တွယ်ပြောပြပါက အလွန်အံ့ဩတုန်လှုပ်ခြင်းများ ဖြစ်ပေါ် လာလိမ့်မည်ဟု မျှော်လင့်နိုင်သည်။ မည်သို့ပင်ဆိုစေကာမူ ၎င်းသည် ပြင်းထန်သော စူးစမ်းလိုစိတ်ကို ဖြစ်ပေါ်စေမည် ဖြစ်ပြီး၊ ထိုစိတ်အားဖြင့် ခေါင်းဆောင်များ(Chiefs)စွာသည် သူတို့၏ တောင်ပေါ်ခံတပ်များ(Mountain fortresses)တွင် ခပ်ကင်းကင်းနေမည့်အစား ကျွန်ုပ်တို့ လာရောက်လည်ပတ်ရန် စိတ်ပါဝင်စားလာမည်ဖြစ်သည်။ ကျွန်ုပ်တို့၏ ခရီးစဉ် ရည်ရွယ်ချက်မှာ ထိုဒေသများတွင် နေထိုင်သောများပြားပြီး အင်အားကြီးမားသည့် လူမျိုးစုများ

နှင့် ခင်မင်ရင်းနှီးသော ဆက်ဆံရေးကို တည်ဆောက်ရန် ဖြစ်သောကြောင့် ဤလိုလားဖွယ် ရည်ရွယ်ချက်ကို အောင်မြင်စေမည့် မည်သည့်နည်းလမ်းကိုမဆို မပစ်ပယ်ထား သင့်ပေ။

ပြီးခဲ့သည့်နှစ် ဇန်နဝါရီလတွင် ဒေါက်တာကာ(Doctor Carr¹⁷)နှင့် ကျွန်ုပ်သည် တာလက်နှင့် အမ်း(Talak and Aing)သို့ သင်္ဘောပွင့်လှေဖြင့် ခရီးထွက်ခဲ့ကြပြီး ရာသီဥတုဒဏ်ကို နေ့ညမပြတ် နှစ်ပတ်ကြာ ခံစားခဲ့ရသည်။ သို့သော် ကျွန်ုပ်တို့၏ အဖွဲ့သားအားလုံး - အစေခံများနှင့် လှေသားများ(Clashies¹⁸)အပါအဝင် (၁၈)ယောက်သည် ကျန်းမာရေး အလွန် ကောင်းမွန်စွာဖြင့် ပြန်လာနိုင်ခဲ့ကြသည်။ သို့သော် ယခုတစ်ကြိမ်မူ ကျွန်ုပ်တို့၏ ကံကြမ္မာသည် မည်မျှ ကွာခြား လိုက်ပါသနည်း။ ကျွန်ုပ်နှင့်အတူ လိုက်ပါလာသူများ၏ ငါးပုံ-လေးပုံခန့်သည် ဆေးရုံတက်နေရပြီး၊ ဒုတိယဗိုလ်ဂလန်(Lieutt Glen¹⁹)သည် ဆိုးရွားသော အဖျားရောဂါဖြင့် အိန္ဒိယစစ်သား(Sepoys)နှစ်ဦးနှင့် ချပ်ပရာစီ(Chuprassi)တစ်ဦးတို့နှင့်အတူ အသက်ဆုံးရှုံး ခဲ့ရသည်။ ကျွန်ုပ်သည်လည်း ဆိုးကျိုးများကို ဖြစ်စေသည့် အလွန်နာကျင်ရသော ဖျားနာမှုတစ်ခု ခံစားခဲ့ရာတွင် အခုမှ ပြန်လည်သက်သာလာကာ အခြေအနေကောင်းနေပါသည်။ ဤရောဂါ၏ ပြင်းထန်မှုကို ရှင်းရှင်းလင်းလင်း သက်သေပြနိုင်သည့်အချက်မှာ ကျွန်ုပ်တို့နှင့်အတူ ပါလာသော မင်္ဂလူမျိုးများသည်လည်း ဟိန္ဒူစတန်သားများ(the Hindoostanees)နည်းတူ ပြင်းပြင်းထန်ထန် ခံစားခဲ့ရခြင်းပင် ဖြစ်သည်။

ကျွန်ုပ် မြင်တွေ့ကြားသိခဲ့ရသည့် အတွင်းပိုင်းဒေသ၊ အထူးသဖြင့် တောင်တန်းများ အကြောင်းကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ဖေဖော်ဝါရီနှင့် မတ်လများသည် ခရီးထွက်ရန် အကောင်းဆုံး

¹⁷ ဒေါက်တာ ဂျော့ချ် ကာ(Dr. George Carr, M.D.) သည် စစ်တွေမြို့၏ ပထမဆုံး အရပ်ဘက်ခွဲစိတ်ဆရာဝန် (Civil Surgeon) ဖြစ်သည်။ သူသည် ကော်မရှင်နာနှင့်အတူ ရိုးမအတွင်းပိုင်းသို့ ခရီးထွက်ပြီးနောက် ကျဆုံးခဲ့ရသော ဗြိတိသျှအရာရှိ လေးဦးအနက်မှ တစ်ဦးအပါအဝင်ဖြစ်ပြီး ၁၈၂၉ ခုနှစ်တွင် ကွယ်လွန်ခဲ့သည်။ ဒုတိယဗိုလ်ဂလန်(Lieut. Glen) ၏ ဘေးတွင် မြုပ်နှံထားသည်။

¹⁸ Kalasis.

¹⁹ ဒုတိယဗိုလ် ဒဗလျူဂလန်(Lieut. W. Glen)၊ ၂၇ တပ်ရင်း)အား သူကိုယ်တိုင် စုဆောင်းလေ့ကျင့်ပေးထားသည့် ရခိုင်ရဲတပ်ဖွဲ့ကို ထိုအချိန်က ကွပ်ကဲခဲ့သူဖြစ်သည်။ သူ့အား စစ်တွေမြို့ သုသာန်ဟောင်းတွင် မြုပ်နှံထားသည်။ သူ၏ ဂူသင်္ချိုင်းကျောက်တိုင်နှင့် ဒေါက်တာ ကာ(Dr. Carr)၏ ဂူသင်္ချိုင်းကျောက်တိုင်နှစ်ခုလုံးသည် ယခုတိုင် အလွန်ကောင်းမွန်သော ထိန်းသိမ်းမှုအခြေအနေဖြင့် ကျန်ရှိနေပါသေးသည်။

လများ ဖြစ်သည်ဟု ယူဆမိပါသည်။ သို့သော် ထိုအချိန်တွင်လည်း ညနေစောင်းသည်အထိ တောင်တန်းများနှင့် သစ်တောများပေါ်တွင် အမြဲလိုလို ဖုံးလွှမ်းနေသော မြူခိုးများ ပျောက်ကွယ် သွားလောက်အောင် နေမထွက်မချင်း ခရီး မစတင်သင့်ပေ။ ညမမှောင်မီ တည်းခိုရန်နှင့် နေရာယူတတ်ရန်လည်း ဂရုစိုက်သင့်သည်။ အကြောင်းမှာ ဆီးနှင်းများ အလွန်များပြီး ပြင်းထန်သော အပူချိန်မှ အလွန်အေးသော အပူချိန်သို့ ရုတ်တရက် ပြောင်းလဲမှုများ ဖြစ်ပေါ် တတ်သောကြောင့်၊ ဆိုးကျိုးများကို တန်ပြန်ရန် တတ်နိုင်သမျှ ကြိုတင်ကာကွယ်မှုတိုင်းကို မပြုလုပ်ပါက ဆိုးရွားသော တောအဖျားရောဂါ (malignant jungle fever)သည် အသေအချာပင် ဆိုးရွားသော အကျိုးဆက် ဖြစ်လာမည်ဖြစ်သည်။

Sd. C. Paton
Commissioner.
R. M. Hall.